

SOSIAALINEN KUNTOUTUS JA SOSIAALIHUOLLON UUDISTUKSEN SUUNTA

Taustaa

Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ei ole Suomessa ensi kertaa pohdinnan kohteena. 1970- ja 1980-luvuilla Rehabilitation International (RI) -järjestön sosiaalisen kuntoutuksen komitean puheenjohtajana toimi kuntoutusjohtaja Veikko Niemi. Hän organisoiti aktiivisesti suomalaisia asiantuntijoita käymään keskustelua sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä ja toiminnallisesta sisällöstä. Teemasta järjestettiin 1980-luvulla suppea kotimainen työseminaari sekä kansainvälinen sosiaalisen kuntoutuksen seminaari yhdessä Tampereen yliopiston kanssa. Näistä julkaistut raportit eivät kuitenkaan käynnistäneet meillä laajempaa sosiaalisen kuntoutuksen pohdintaa. (Rehabilitation International Finnish National Committee 1982; Rissanen 1983.)

Käsitettä pyrittiin konkretisoimaan erilaisista lähtökohdista. Yhden viitekehyksen antoi RI:n kuntoutustoiminnan jäsentely: lääkinnällinen, kasvatuksellinen, ammatillinen ja sosiaalinen. Tästä näkökulmasta sosiaalisen kuntoutuksen sisältö määräytyi kärjistäen ilmaistuna muilta kuntoutuksen osa-alueilta ”vapaaksi jääneeksi” alueeksi. Keskustelussa ei muistini mukaan haettu sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä ensi sijassa sosiaalisen käsitteen teoreettisesta analyysistä. Lähestymistapa oli käytännöllinen. Toisen viitekehyksen tarjosikin olemassa oleva palveluarenaali: sellaiset sosiaalihuollon muodot ja sosiaalipalvelut, jotka olivat tarpeellisia vammaisille tai sairaille henkilöille. Sosiaalista kuntoutusta tarkasteltiin silloisen vammaislainsäädännön piiriin kuuluvien henkilöiden näkökulmasta.

Kansainvälisen vammaisten vuoden 1981 Suomen komitea teki tärkeän käsitteellisen eron kuntoutuksen ja vammaisten henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien välillä. Kuntoutukseksi ei katsottu niitä toimenpiteitä, joita pysyvästi vammaisen henkilö tarvitsee – yleisten palvelujen lisäksi – jokapäiväisen toiminnan mahdollistamiseksi, kuten vammaisuuteen mukautettuja asumisjärjestelyjä, liikkumista mahdollistavia kuljetuspalveluja ja tulkkipalvelua. Nämä nimettiin yleisiä sosiaali- ja muita palveluja täydentäviksi palveluiksi. Monet muutkaan esteettömyyttä toteuttavat järjestelyt eivät komitean omaksuman määrittelyn mukaan olleet käsitteellisesti kuntoutusta, vaan vammaisuudesta aiheutuvia rajoituksia kompensoivia ja tavanmukaista elämää ja toimintaa pysyvästi mahdollistavia toimenpiteitä. Kuntoutus-käsitteen komitea liitti nimenomaan tiettyyn muutostyöskentelyyn, jonka tavoitteena oli vahvistaa sairaan tai vammaisen henkilön omaa toimintakykyä. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ei komitean mietinnössä esiinny. Myöskään tässä kirjoituksessa en käsittele kuntoutuksena elin- ja toimintaympäristön esteettömyyteen liittyviä järjestelyjä, vaikka niillä on merkittäviä toimintaedellytyksiä parantavia vaikutuksia.

Mitä on sosiaalinen?

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä voidaan lähestyä myös käsiteanalyysin kautta. Tällöin kysytään, mitä oikeastaan on *sosiaalinen*. Suomalaisen sosiaalipolitiikan varhainen teoreetikko, sosiaalipolitiikan Grand Old Man

professori Eino Kuusi (1931) lähestyi kysymystä käsitteen etymologiasta käsin. Ottaen lähtökodiksi latinankieliset sanat *socius* ja *societas* hän totesi, että *socius* tarkoittaa kumppania, toveria ja *societas* puolestaan ihmisten elämistä toisiinsa liittyneinä yhdyskuntina. Kuusi liitti käsitteeseen vahvasti myös ”siveellisen sävyn” eli yhteisen vastuun heikoimmista. Sosiaalisen sisältö liittyy siten ihmisen yhteisösuhteisiin ja yhteiseen vastuuseen.

Jyväskyläläisten tutkijoiden hiljattain julkaisemassa kokoomateoksessa *Sosiaalisen toiminnan perusta* (Kotiranta ym. 2011) kansainvälisesti tunnettu filosofi Raimo Tuomela ja tutkija Pekka Mäkelä määrittelevät sosiaalisen ihmiselle lajityypilliseksi piirteeksi. Heidän mukaansa ihmisellä on ”luontainen tarve ja taipumus haluta elää järjestyneissä ryhmissä, jotka lisäävät heidän hyvinvointiaan”. Eläminen ja toiminta ryhmissä ja yhteisöissä on sosiaalisen ydintä, joka selittää myös ihmislajin ”menestystarinaa”. (Tuomela & Mäkelä 2011, 8889.)

Sosiaalinen kuntoutus tai sen tarve liittyy näistä lähtökohdista tilanteisiin, joissa sosiaalinen ”lajityypillisenä ominaisuutena” on jostakin syystä vaurioitunut, estynyt tai alun pitäen heikosti kehittynyt. Taustatilanteesta riippuen voidaan erottaa erilaisia sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevia ryhmiä: ne joille sosiaalinen kuntoutus on tarpeen sairauden tai vammaisuuden sosiaalisten seurausten vuoksi, ja ne, joiden vaurio ja siitä aiheutuva haitta ovat alun pitäen sosiaalisella ulottuvuudella, esimerkiksi rangaistavaan tekoon syyllistyneet, päihdeongelmaiset, sosiaalisesti avuttomat tai oppimisrajoitteiset ihmiset sekä osittain myös mielenterveyskuntoutujat. Esimerkiksi Wikipedian kuvaus sosiaalisesta kuntoutuksesta viittaa jälkimmäiseen ryhmään. Sen mukaan ”sosiaalinen kuntoutus on yhtäällä kaikkia kuntoutuksen muotoja kattava yleiskäsite, mutta toisaalta sanaa käytetään myös pyrittäessä eri tavoin tukemaan vaikeasti syrjäytyneiden henkilöiden (esimerkiksi päihde- ja huumeongelmaiset henkilöt, vankilasta vapautuvat, syvää masennusta potevat ja äärimmäisestä yksinäisyydestä kärsi-

vät henkilöt) paluuta yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja tyydyttävään elämän laatuun”. (fi.wikipedia.org/wiki/Sosiaalinen_kuntoutus, luettu 9.9.2012.)

Tavoite vai keino?

Käsitteen sisältöä jäsentävässä keskustelussa on erotettavissa kaksi erilaista tulkintaa. Lähestyttäessä sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä vammaisuuden tai sairauden näkökulmasta, se ymmärretään kuntoutuksen keinoksi tai toimenpiteiksi, joita tarvitaan sairaan tai vammaisen henkilön toimintaedellytysten kaikinpuolisessa vahvistamisessa. Tällaisia olivat esimerkiksi sopeutumismennus, kuntoutusohjaus, tiettyjen jokapäiväisten taitojen opettelu sekä arkipäivää helpottavat apuvälineet.

Silloin kun sosiaalisen kuntoutuksen pääpaino on sanalla ”sosiaalinen”, se ymmärretään usein toiminnan tavoitteena. Parempi ilmaus olisikin tällöin sosiaalinen kuntoutuminen. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteydessä esiintyy sosiaalisen toimintakyvyn tavoite, jota voidaan vahvistaa hyvin erilaisin tavoin. Monet näistä keinoista ovat tavanomaisia sosiaali- tai muita palveluja, joita ei perinteisesti pidetä kuntoutuksena. Niillä voi kuitenkin olla merkittäviä kuntoutumista edistäviä vaikutuksia. Määrittely tavoitteen kautta on sittemmin laajentunut myös sellaisiin tilanteisiin, joissa kuntoutusta edellyttävä ”haitta” oli luonteeltaan sosiaalinen tai psykososiaalinen ongelma (vrt. Wikipedian kuvaus). Sosiaalista kuntoutusta on tällöin tukeminen yhteiskunnan pelisääntöjen noudattamisessa, riippuvuuksien hallinnassa, vuorovaikutustaitojen oppimisessa tai ohjaaminen arkielämän taidoissa ja yhteiskunnan eri palvelujen käytössä. Tämä kuntoutusta tarvitsevien ryhmä näkyy myös Wikipedian referoimassa sosiaalista kuntoutusta koskevassa kirjallisuuskatsauksessa (Hinkka ym. 2006). Sen perusteella sosiaalisen kuntoutuksen keskeisiä kohderyhmiä ovat syrjäytymisuhan alla olevat 15–17-vuotiaat nuoret, 17–24-vuotiaat nuoret aikuiset, mielenterveyskuntoutujat, maahanmuuttajat, kehitysvammaiset ihmiset, päihteidenkäyttäjät sekä pitkäaikaistyöttämät. Mielenkiintoista on, että kohderyhmiin ei kat-

sauksen mukaan kuulu lainkaan ”perinteisiä” sairauden tai vammaisuuden perusteella kuntoutusta tarvitsevia ryhmiä.

Viralliseen sanastoon sosiaalinen kuntoutus on tullut kunnallisten organisaatioiden nimikkeissä. Helsingin sosiaalivirastossa päihdeongelmaisia palvelevan organisaatioyksikön nimi on sosiaalisen kuntoutuksen yksikkö. Sosiaali- ja terveystieteiden yhdistyessä vuonna 2013 yksiköiden nimikkeet saattavat muuttua.

Ehdotus sosiaalihuoltolaiksi

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä jätti esityksensä uudeksi sosiaalihuoltolaiksi 4.9.2012 (Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2012). Lakiehdotus määrittelee lain tarkoituksiksi väestön hyvinvoinnin edistämisen ja ylläpitämisen sekä eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisen ja vähentämisen. Lisäksi lain tarkoituksena on turvata riittävien ja laadukkaiden palvelujen ja tukimuotojen saatavuutta, vahvistaa asiakaslähtöisyyttä sekä vahvistaa sosiaalihuollon toimintaedellytyksiä ja parantaa sosiaalihuollon ja kunnan muiden toimialojen sekä muiden toimijoiden yhteistyötä hyvinvoinnin edistämiseksi. Keskityn tässä yhteydessä pääosin lain ihmisiä koskeviin tarkoituksiin, en niinkään järjestelmän toimintaa koskeviin tarkoituksiin.

Lakiehdotus määrittelee myös sosiaalisen kuntoutuksen kannalta tärkeitä tuen tarpeita. Ehdotuksen 16 § määrittelee toimintakykyyn liittyvää tuen tarvetta seuraavasti:

”Toimintakykyyn liittyvällä tuen tarpeella tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö ei fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen tai sosiaalisen syyn vuoksi suoriudu tavanomaisista elämän toiminnoista.”

Tuen tarve sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi on määritelty ehdotuksen 17 §:ssä seuraavasti:

”Tuen tarpeella sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilö on vaarassa joutua tai joutunut

osin tai kokonaan työelämän, koulutuksen tai muun sosiaalista vuorovaikutusta tukevan toiminnan tai sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle.”

Ehdotuksessa määritellään lisäksi lapsen hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun ja kehityksen edellyttämää, lähisuhde- ja perheväkivallasta aiheutuva sekä äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvää tuen tarvetta, taloudellisen tuen tarvetta, tuen tarvetta asumisen järjestämisessä sekä omaisen ja läheisen tuen tarvetta. Vammaisuuteen ja pitkäaikaissairauteen voi liittyä myös näitä muita tuen tarpeita, mutta tässä yhteydessä käsitellän pääosin toimintakykyyn ja sosiaaliseen syrjäytymiseen sekä sen torjumiseen liittyviä kysymyksiä.

Sosiaalisesta kuntoutuksesta lakiehdotus toteaa 31 §:ssä seuraavaa:

”Kunnan on, sen lisäksi mitä edellä tässä laissa tai muualla säädetään, huolehdittava toimintakykyyn, sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseen, lähisuhde- ja perheväkivaltaan tai äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvän tuen tarpeessa olevien henkilöiden sosiaalisen toimintakykyyn, vuorovaikutuksen sekä yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi sosiaalisesta kuntoutuksesta järjestämällä:

- 1) tukea henkilön toimintamahdollisuuksien edistämiseen ja omien voimavarojen hyödyntämiseen sosiaalityön, monialaisen asiantuntija-avun sekä muiden sosiaalihuollon ohjaus-, neuvonta- ja tukitoimien avulla; ja
- 2) tukea yhteisössä toimimiseen ja sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin päivä-, ryhmä-, tukihenkilö- tai tukiperhetönnän avulla taikka muun vahvistavan toiminnan avulla.”

Samassa pykälässä säädetään myös muunlaisen kuntoutuksen tarpeessa olevien ohjauksesta muiden kuntoutusmahdollisuuksien piiriin sekä sosiaalihuollon yhteistyöstä terveydenhuollon, työ- ja elinkeinohallinnon, opetustoimen, asuntoviranomaisten sekä asi-

akkaiden tuen tarpeisiin vastaavien muiden toimijoiden kanssa.

Olennaista sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen näkökulmasta on hyvinvoinnin konkretisointi kunkin palveluja tarvitsevan ihmisen kohdalla asiakaslähtöisesti eli hänen yksilölliseen tilanteeseensa sovittaen. Sama koskee myös eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumista ja vähentämistä. On kartoitettava ja arvioitava, millä tavalla sairaus tai vammaisuus vaikuttaa ihmisen edellytyksiin ja kykyyn toimia keskeisissä rooleissaan esimerkiksi perheessä tai työssä, miten ne vaikuttavat muihin ihmis- ja yhteisösuhteisiin, aikaisempiin harrastuksiin ja osallistumiseen sekä mahdollisuuksiin vaikuttaa oman elämänsä suuntaan ja sitä koskeviin ratkaisuihin.

Lakiehdotuksen pohdintaa

Lähtökohtana on syytä pitää mielessä, että voimassa ovat vielä sekä vammaispalvelulaki, kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki että päihdehuoltolaki. Niiden uudistaminen tullee ajankohtaiseksi sosiaalihuoltolain jälkeen. Sosiaalisen kuntoutukseen liittyviä säännöksiä on myös vankeusrangaistusta koskevassa lainsäädännössä. Myös eräät lastensuojelulain säännökset, esimerkiksi jälkihuoltoa koskevat, voidaan tulkita sosiaalisiksi kuntoutukseksi, koska niidenkin perimmäisenä tavoitteena on sosiaalisen syrjäytymisen torjunta. Sosiaalihuoltolakiehdotus ei lähde liikkeelle vain sairauden tai vammaisuuden vuoksi tarvittavista sosiaalisen kuntoutuksen toimista, vaan käsittelee laajempaa kohdealuetta.

Lakiehdotuksessa korostuu kuntoutuksen tavoitteesta lähtevä toimintaorientaatio. Vaikka ehdotuksessa mainitaan joitakin käytännön toimenpiteitä, ei lakiteksti sellaisenaan riitä käytännön toiminnan sisältöjen yksityiskohittaiseen määrittelyyn. Yksilölliset ja asiakaskohtaiset sisällöt syntyvät palveluja tarvitsevan ihmisen ja ammattilaisen yhteisen pohdinnan tuloksena. Usein ja etenkin silloin, kun kysymyksessä on lapsi, tarvitaan työskentelyyn mukaan koko perhe ja/tai muut läheiset. Olennaista on myös se, minkälainen yhteistyö ja vuorovaikutussuhde asiakkaan ja ammatti-

laisen yhteistyössä muodostuu. Siinä syntyvät kokemukset voivat joko edistää tai vaikeuttaa kuntoutumista. Ammattilainen ei koskaan voi aikaan saada kuntoutumista ilman asiakkaan tahtoa ja sitoutumista muutokseen. Kun kuntoutuksessa yleensä ja etenkin sosiaalisessa kuntoutuksessa on mukana useita toimijoita, on myös eri toimijoiden välisellä yhteistyöllä – asiakaslähtöisyydellä ja eheydellä – keskeinen merkitys kuntoutuksen etenemisessä ja sen tavoitteiden toteutumisessa.

Sosiaalinen kuntoutus on perimmäiseltä luonteeltaan asiakkaan oman kuntoutumisen tukemista ja asiakkaan omien voimien vahvistamista. Edellä sanotusta seuraa, että aina on tarpeen lähteä liikkeelle yhdessä asiakkaan kanssa tapahtuvasta elämäntilanteen kartoittamisesta, kuntoutumisen suuntaa koskevasta pohdinnasta ja sen toteutumiseen tarvittavien toimenpiteiden suunnittelusta. Kuntoutumisen prosessiluontoisuuden vuoksi yksityiskohtaista tavoitetta ei aina ole mahdollista asettaa prosessin alkuvaiheessa, mutta suunta on tarpeen olla selvillä. Silloin kun kuntoutus lähtee liikkeelle sairaudesta tai vammasta, on olennaista saada prosessiin mukaan mahdollisimman varhain sosiaalityöntekijä tai muu sosiaalialan ammattilainen. Sosiaalinen elämäntilannearvio ja asiantunteva ohjaus monisektorisessa kuntoutusmaailmassa ovat välttämättömiä instrumentteja kuntoutumisen tukemisessa ja sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden toteuttamisessa.

Lakiehdotuksen muotoilu viittaa myös siihen, että sosiaalista kuntoutusta ei määritellä niinkään olemassa olevan palveluarsenaalin avulla, vaan tavoitteen ”sosiaalisuuden” kautta. Sosiaalinen toimintakyky, osallisuus, vuorovaikutus ja syrjäytymisen ehkäisy ovat kaikki käsitteitä, jotka liittyvät ihmisen yhteisösuhteisiin. Perhe, koulutus, työelämä, yhteisöt ja yhteiskunta ovat sosiaalisia areenoita, joissa yhteisösuhteet toteutuvat, tai niiden vauriot näkyvät. Etenkin vaikeiden vammojen ja pitkäaikaisten toimintakykyä rajoittavien sairauksien kohdalla perhe on keskeinen kuntoutuskumppani ja perhekohtainen sosiaalityö tärkeä sosiaalisen kuntoutuksen muoto.

Vertaisryhmät ovat osoittautuneet vah-

vaksi sosiaalisen kuntoutuksen instrumentiksi. Kuntoutuskurssit ja -ryhmät, niiden aikana syntyneet yhteiset kokemukset ja ihmissuhteet ovat käytännön kokemuksen perusteella osoittautuneet tärkeäksi tueksi niin uuden identiteetin rakentumisessa kuin uusien ihmissuhteiden solmimisessa. Ne toimivat aidosti sosiaalisella ulottuvuudella. Vertaisryhmistä on hyvää kokemusta monien kuntoutujaryhmien kohdalla. Vammaisten lasten vanhemmat, pieniin sairaus- ja vammaisryhmiin kuuluvat, mielenterveyskuntoutujat, päihdeongelmaiset ja monet muut kertovat saavansa merkittävää tukea ja yhteenkuuluvuutta juuri samanlaisten kysymysten kanssa kamppailevilta vertaisilta. Järjestöjen kautta avautuu monille mahdollisuus laajempaan osallisuuteen ja vaikuttamiseen. Ryhmien voima on vielä niukasti hyödynnetty julkisen palvelusektorin piirissä, vaikka yhteistyötä järjestöjen kanssa toki tehdään.

Sosiaalinen on myös ihmisen sisällä

Sosiaalista kuntoutusta koskevassa keskustelussa on vähemmälle huomiolle jäänyt ihmisen sisällä oleva ”sosiaalinen”. Vaikea vamma tai sairaus vaikuttaa usein ihmisen sosiaaliin rooleihin: minkälainen hänen paikkansa on koulutuksessa, työmarkkinoilla, harrastusten piirissä, parisuhteiden muodostumisen areenoilla tai yhteiskunnallisessa toiminnassa. Vammautunut ihminen joutuu tarkistamaan aikaisempaa käsitystään vammaisuudesta tai erilaisten toimintarajoitusten merkityksestä, kun vammaisuus on tullut osaksi omaa elämää. Sosiaaliset odotukset ja oletukset niiden muuttumisesta vammautumisen tai sairauden vuoksi siirtyvät ihmisen sisälle uuden identiteetin rakennusaineksiksi. Uuden piirteen integroiminen omaan identiteettiin voi olla keskeinen osa sosiaalista kuntoutusta, jolloin on tärkeää, että vamma tai sairaus ei leviä koko ihmistä leimaavaksi ominaisuudeksi. Uuden identiteetin vahvistuminen edellyttää kaikkien kuntouttajien yhteensovittamaa sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuutta, jotta samaan suuntaan kulkeva tuki saa aikaan myönteisesti kasautuvaa vaikutusta.

Lopuksi

Yhteenvetona sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet voidaan sijoittaa seuraaville alueille:

- identiteetin ja roolien muutoksiin liittyvät tarpeet
- ihmissuhteisiin, muun muassa perhe-suhteisiin ja niiden muutoksiin liittyvät tarpeet
- keskeisiin harrastuksiin, ryhmäjäsennyksiin, sitoutumisiin ja niiden muutoksiin liittyvät tarpeet
- sosiaaliseen toimintakykyyn, arkielämän taitoihin, yhteiskunnan pelisääntöjen tuntemiseen ja noudattamiseen liittyvät tarpeet
- osallisuuteen, liittymishaluun ja -mahdollisuuksiin sekä vaikutusmahdollisuuksiin liittyvät tarpeet
- syrjäytymisriskeihin tai syrjäytymisen vähentämiseen/poistamiseen liittyvät tarpeet.

Sosiaalisen kuntoutuksen keinoarsenaali edellä kuvattuihin tarpeisiin vastaamiseksi muodostuu osuvasti ajoitetuista kuntoutuskursseista ja vertaisryhmistä, sopeutumisvalmennuksesta, yksilö- ja ryhmäkohtaisesta sosiaalityöstä ja kuntoutusohjauksesta, yksilöllisesti määräytyvistä osallisuuden areenoista ja rohkaisemisesta toimintaan näillä areenoilla, tukihenkilöistä, tarvittaessa asiantuntevasta terapiasta sekä yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen valmentavista kokemuksista.

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältö muotoutuu yksilöllisesti. Sen vuoksi on tarpeen, että kuntoutuksen pohjana on yksilöllinen elämäntilanteen kartoitus ja tuen tarpeiden arviointi yhdessä kuntoutujan kanssa. Näin muodostuu kuva siitä, mitä muutoksia sairaus tai vammautuminen on tuonut elämäntilanteeseen ja sosiaaliin suhteisiin. Silloin kun sosiaalinen kuntoutus ei lähde liikkeelle sairaudesta tai vammasta vaan sosiaalisesta ongelmasta, on tärkeä tuntea ihmisen sosiaaliset vahvuudet ja rajoitukset. Näin syntyy yhteinen näkemys siitä, miten vahvuuksia voidaan hyödyntää ja miten rajoituksia voidaan kom-

pensoida. Tämä on kaiken kuntoutuksen keskeinen periaate.

YTM, MSS Aulikki Kananoja, ylisosiaalineuvos, kuntouttamisneuvoja ja kuntoutuspäällikkö Vakuutusalan Kuntouttamiskeskuksessa (nykyisin Vakuutuskuntoutus) 1965–1982

Lähteet

Kansainvälisen vammaisten vuoden 1981 Suomen komitean mietintö (1982) Komiteamietintö 35. Helsinki.

Kotiranta T, Niemi P, Haaki R (2011) (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus, Helsinki.

Kuusi E (1931) Sosiaalipolitiikan käsite, sen tarkoitus, olemus ja vaikuttimet. Teoksessa Eräsaari R, Rahkonen K (1975) (toim.) Työväenkysymyksestä sosiaalipolitiikkaan. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki. 238250.

Rehabilitation International Finnish Committee (1982)

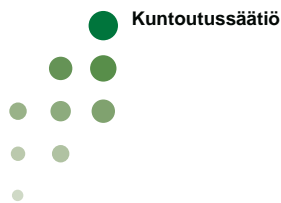
Sosiaalinen kuntoutus. Kevätkautena 1982 pidettyjen neuvottelukokousten aineisto.

RI Social Commission (1983) Definition of Social Rehabilitation. Teoksessa Rissanen P. (ed.) Social Functioning Ability. Report of the International Seminar on Social Rehabilitation held at the University of Tampere, June 6 - 9, 1983. Tampereen Yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, Working Papers no. 5.1983, 227 - 228.

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti (2012) Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 21. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Tuomela R, Mäkelä P (2011) Sosiaalinen toiminta. Teoksessa Kotiranta T, Niemi P, Haaki R (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus, Helsinki. 87112.

Wikipedia: Sosiaalinen kuntoutus. http://fi.wikipedia.org/wiki/Sosiaalinen_kuntoutus. Luettu 9.9.2011.

41. Valtakunnalliset kuntoutuspäivät 10.–11.4.2013
Marina Congress Center, Helsinki

Ihminen ensin – tukea, apua ja ratkaisuja

www.kuntoutussaatio.fi/kuntoutuspaiivat